

יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ ישראל

על הרב
שמואל מוהליבר זצ"ל

הרב ד"ר בועז הוטרר
מכללת אורות ישראל ומכון הר ברכה

עם כניסתה של שנת ה-200 להולדתו של הרב שמואל מוהליבר (נולד בכ"ז בניסן תקפ"ד), ובמלאות 125 שנה לפטירתו ("ט בסיון תרנ"ח), ראוי לעסוק ולו במעט בפועל ובפרט בהגותו של אחד מהמאורות הגדולים של הדורות האחרונים.

תרומתו העצומה של הרב מוהליבר ליישוב ארץ ישראל - מאז החל גל הפרעות ברוסיה בשנת תרמ"א ועד לפטירתו - היא מן המפורסמות (אף כי לא מספיק). הרב הקים את

אגודת חובבי ציון הראשונה בוורשה ועודד הקמת אגודות דומות ברחבי רוסיה ופולין, היה מראשי תנועת חובבי ציון והיה פעיל ומעורב בכל פעולותיה, קטנות כגדולות. במסגרת פעולותיו פתח במסע לשכנוע אישים וגופים במערב אירופה לעידוד העלייה לארץ ישראל ולהתיישבות חקלאית בה; רתם את הברון בנימין אדמונד רוטשילד מפרז' לתמוך בתוכניתו להקים מושבה חקלאית בארץ ישראל, ועסק בעצמו בפרטי הקמת מושבה זו, לימים המושבה מזכרת בתיה; ערך מגביות לטובת היישוב בארץ, ומסעות רבים, ופעל להעצמת כוחה של תנועת חובבי ציון. בשלב הבא ניסה ליצור מרכז יהודי עולמי לתנועה, על בסיס ארגונים יהודיים ובעלי ההון היהודים הגדולים במערב אירופה; הקים את ארגון "המזרחי" (הראשון) לשם הפצת הרעיון הלאומי ויצירת קשר רעיוני בין חובבי ציון ברוסיה ובפולין לבין שאר יהדות העולם, ולשם קניית קרקעות, עידוד ההתיישבות והקמת בנק להתיישבות. הוא פעל אף במישור המדיני להשגת רישיון התיישבות מהשלטון הטורקי ותמך ועודד באחרית ימיו את הקמתה של התנועה הציונית, ובנימין זאב הרצל אף כינהו: "הציוני המדיני הראשון".

יסודות בהגותו של הרב מוהליבר

הרב שימש ברבנות בקהילות ידועות בפולין ובליטא. בקיאותו הן בספרות ההלכה והן בספרות המחשבה והעיון, כמו גם ידיעותיו הרבות בהיסטוריה, חשבון והנדסה יחד עם היותו איש אמיד שלא התפרנס מרבנותו והיה שותף באחוזת חקלאית, היוו שילוב נדיר שמצא את ביטוי גם בהגותו.

היחס לדרך ארץ ולהשכלה

כבר בשנות ה-70 הביע הרב מוהליבר את עמדתו בשאלת החינוך היהודי. הוא פרסם בתקופה זו את עמדתו בכמה מאמרים ואף הציג את גישתו בפומבי בשנת תרל"ג, בפני עסקנים וסופרים משכילים. הוא הציע להקים מוסדות חינוך שישלבו תורה והשכלה "כי הלא ידענו אשר זה לפני שנות מאות שנים, הרבה מגדולי עמינו, היו: רופאים, פילוסופים, מורים בבתי חכמה הכוללים, וגם מהם אשר היו רבי המלוכה, והתעלו לפקודות גבוהות במשרת המדינה. ועכ"ז היו נאמנים לה' ולתורתו. ומדוע? יען כי התחנכו בחינוך טוב, ויראתם קדמה לחכמתם". הוא גם הדגיש את יחס הטבעי והבריא שצריך להיות בין תורה לדרך ארץ, הכולל גם יחס מכבד בין לנימוסי הארץ וחוקיה, שכן הדרכתה של התורה היא שהאדם יהיה ישר במידותיו ושלם בדעותיו ויהיה מופת בדרכיו הנעימות וההגונות, הן בין אדם לרעהו והן בין אדם לבוראו.

יצרנות ופעילות בדרך הטבע

הרב מוהליבר פעל החל משנות ה-70 לפרודוקטיביזציה של החברה היהודית וטען כי על החברה היהודית לעסוק בעבודות יצרניות, כפי ש"אבותינו הראשונים היו עובדי אדמה ורועי צאן, מגדולי חכמי התלמוד היו בעלי מלאכות שונות וכל זה לא האפיל זוהר מעלתם". כחלק משינוי זה הוא קרא ללמוד את שפת המדינה ולהשתלב בחובות האזרחיות וביקר את

אוהל הרב מוהליבר.

מוזיאון הרב מוהליבר.

הגישה הרווחת בעניין. דרישה זו מצאה את ביטוייה באופן טבעי גם כאשר החל לפעול ליישוב הארץ. הוא דגל בתפיסה שהגאולה תתחיל בפעילות בדרך הטבע וקידומה בעשייה האנושית. חרף היותו רב קהילה גדולה הוא עסק בכל הפרטים הקטנים הנוגעים להתיישבות בארץ, בהם מחירי הקרקעות וטיבן, מספר המתישבים בכל מושבה, צרכיהם, יכולותיהם, טיב הגידולים והמצאי החקלאי ועוד ועוד. הוא הדגיש כל הזמן את הנחיצות לבניין היישוב על אופי יצרני, כיישוב הנושא את עצמו. בשנת תר"ן ביקר הרב לירושלים בראש משלחת של חובבי ציון ויחד עם השבח שנתן לאלפי תושביה היהודים "יראים ושלמים מופלגים בתורה ומתונים" הוא ביקר את החסרון הגדול שמצא בה "והוא האמונה כי איסור גמור הוא ללמד שפת ערבית וצרפתית לנערי ישראל אשר באמת הוא הכרח גדול בזמננו לדעת לשון המדינה ובפרט בארץ ישראל אשר שם אין מבינים כלל לשון המדינה ורובם ככולם הם כאלם לא יפתח פיו וזאת היא סיבה גדולה לביטול המסחר וההכרח לצפות ללחם הקלוקל לחם החלוקה".

עמדה זו גם הייתה נר לרגליו במתן היתר לעבודה בשנות השמיטה תרמ"ט ו-תרנ"ו, כאשר לאחר שבירר כי להלכה ניתן למצוא היתר מבוסס, יש הכרח להשתמש בו משום הדאגה לעתידו הכלכלי של היישוב, כחי הנושא את עצמו.

השלום בין אחים -

שיתוף פעולה בין חילונים ודתיים בבניין הארץ

אחד היסודות החשובים במשנת הרב מוהליבר הייתה הדגשת המאחד בין חלקי האומה. במאמריו הדגיש את הצורך באחדות גם כלפי מי שסטו מדרך ההלכה. לאורך כל פעילותו בתנועת חובבי ציון נקט בקו עקבי לפיו היה נכון לשיתוף פעולה בין כל חלקי העם, במסגרת ארגונית אחת. בעזיבתם של המשכילים את דרך ההתבוללות ופנייתם לאפיק הלאומי ראה הרב ביטוי לחזרה מחודשת למסורת היהודית, כשהוא פועל בכל מאודו לעבות את שותפותם של רבנים ואישים שומרי מצוות בתנועה כדי להגביר את השפעתם בה.

הנאום בקונגרס הציוני וצוואתו של הרב מוהליבר

מתוך הכרה בחשיבות פועלו הוזמן הרב מוהליבר לשאת נאום בפתחת הקונגרס הציוני הראשון. בשל מחלתו נעדר הרב מהקונגרס ונכדו הקריא את הנאום במקומו, נאום המהווה את תמצית השקפתו, שעיקריו היו:

- א. "תורתנו, שהיא מקור חיינו, צריכה להיות יסוד תחיתנו בארץ אבותינו".
- ב. מצוות ישוב הארץ, בקניית אדמות, בניין, נטיעה וזריעה - היא מהמצוות הגדולות ביותר ביהדות "באשר היא יסוד קיום לאומנו".
- ג. "בני ציון שלכם נאמן למטרתנו יחיו ביניהם באהבה ואחוה גמורה, אף כי חלוקים בדעותיהם בדברים שבין אדם למקום... יתבוננו כולם היטב וברית אחים לא תופר!".

במכתבו הציבורי האחרון הנחשב כעין צוואתו, ציין הרב: "הנני מבקש את כל אחינו החובבים את ציון באמת ועוסקים ביישובה באמונה, להתאחד יחד לעבוד ולפעול לטובת המפעל הזה בכל כחם ויכלתם. ...היסוד לחבת ציון היא תורתנו הקדושה, ... אמנם כל הבא לעבוד עבודת עמנו וארצנו איננו שואלים אותו על הנהגתו היהודית הפרטית, אחים הננו כולנו לצרה ואחים נהיה לתחיה. ... כן, אחים נכבדים, עבודה רבה לפנינו ועלינו לעבוד ולעבוד בלי לאות ובלי הרף, עלינו לעבוד שכם אחד בלי פרוד באהבה גמורה ובאחדות שלמה".

הרב מוהליבר נפטר בביאליסטוק, ב"ט בסיוון תרנ"ח, ועצמותיו הועלה ארצה ונטמנו בג' בכסלו תשנ"ב, באדמת מזכרת בתיה, אותה ייסד. אזכרה במלאת 125 שנים לפטירתו של הרב שמואל מוהליבר זצ"ל תתקיים ביום חמישי י"ט בסיוון תשפ"ג (8.6.2) בשעה 10:00 ב"אוהל" הרב מוהליבר, בית העלמין מזכרת בתיה, ולאחריה ייערכו סידורים ללא תשלום באתריה ההיסטוריים של המושבה ובמוזיאון הרב מוהליבר.

ציוני דרך - מרכז סיוור ולימוד, השוכן במזכרת בתיה, הקים את מוזיאון הרב מוהליבר, העוסק בפועלו של הרב מוהליבר. המוזיאון מוכר כאתר מורשת לאומית ומקיים סידורים באתריה ההיסטוריים של המושבה.

להזמנת סידורים: 08-9340034, 08-9352454
אתר מוזיאון הרב מוהליבר: museum-mohaliver.org
אתר ציוני דרך: midrasha-m-b.org.il